

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 40 kr., za pol leta 1 fl. 50 kr., za četert leta 55 kr.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 40, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 10 kr.

V Ljubljani v sredo 22. septembra 1858.

Kakšni naj bodo verti na kmetih, da bodo dovelj sadja donašali?

Verti na kmetih so večidel čez in čez s travo pre-rašeni. Gospodarji tacih vertov pravijo, da je trava pod drevesi dobra piča in da jim veliko zaleže. — Al ta mer-vica trave, ki jo pod drevjem nakosijo, jim na sadnim drevji več škode prizadene kakor je trava vredna, če še tako velika zraste.

Če drevesa v travi stojé, počasi rastejo, so večidel le pokveke, ne rodé rade obilo sadja, in še to, kar na njih obvisí, je rado piškavo, drobno, in nima pravega okusa. Zato bi bilo želeti, da bi si vsak gospodar vert le za vert imel in da bi travo, zelenjad in druge rastline, ki mu tako veliko dobička ne donesó, odpravil spod sadnih drevés, kar se dá.

Pametni sadjorejci že od nekdanj okoli vsacega drevesa v jeseni potrebujejo travo, tako, da za vozno koló na široko krog in krog le samo perst pušajo. Če je trata tako od dreves otreljena, more svetloba, zrak (sapa), dež in sneg lože do drevésnih korenin, in to drevju neizrečeno tekne.

Še boljše bi jim pa djalo, če bi se to delo še enkrat poletu opravilo, in bi se taki kolobari (šajbe), kolikor kraj pripusti, vsako leto tako na široko razpeljevali, kolikor bolj se drevésna krona na široko razprostira.

Če je pa vert na kaki brežini ali v nižavi poleg ka-kega potoka ali vodene struge, bi ji o hudih plohah dežnica in povodnji okoli dreves zrahlano in prekopano zemljo poplavile in čisto do korenin pobrale. Na tacih vertih ne gré v jeseni zemlje krog drevés prekopavati; dovelj bo, če se bo le poletu zemlja pod drevesi prerahljala in rušina spod njih spravila.

Akoravno je omenjeno rahljanje in kolobarenje krog dreves poglavitno pravilo pri sadnem drevji, vendarle ne bo skerbni sadjorejec tudi sledečih reči na svojem vertu ni-koli opustil:

1. Gnojiti drevesom po kolobarjih ali če je treba in mogoče gnojiti celi vert, je že davnej za dobro spoznano, in sicer tako, da nam ni treba tukaj koristi posebej doka-zovati in priporočevati. S kakošnim gnojem naj se pa dre-vesom gnoji, bomo posamnim gospodarjem prepustili; oni bodo po svojih okolšinah najlože presodili, kakošen gnoj se bo njih svetu najbolj prilegel; knalovina se drevesom kaj dobro prileže.

2. Drevesa ne smejo po vertih pregoste biti. Nekteri verti so po kmetih z drevjem tako natlačeni, da je že pogled na nje memogredeočemu sadjorejcu zoper-n. Drevesa, ki stojé v taki goščavi, dobivajo svetlobo in zrak le samo od zgorej, in se nemorejo po svoji naturi razpro-stirati in verha (krona) zadelovati; le kviško sterlé, kar se po kmetih, posebno pri češpljah, le prepogostoma vidi. Take drevesa nastavi-jo metlji podobne krone, ktere zavolj pomanjkanja stranskega zraka in stranske svetlobe nastavi-jo na verhu le malo cvetja in ravno tako malo rodé.

Tak zoper drevesno naturo zasajen vert se dá le s tem zboljšati, če se drevesa, ki na tesnem stojé, iztrebijo. Ostale se bodo potem lože razprostile in razrastle, in ker bolj na svetlo in na zrak pridejo, se bodo kmali tako okre-vale, da bojo od leta do leta bolj cvele in bogato rodile.

3. Ne samo goščavo sadnih dreves sploh, temuč tudi pre-goste posamesne veje in mladike mora skerbni sadjorejec izrečevati, da bo mogla svetloba lože do njih in da bo zrak prosteje med njimi vejal; drevesa ne bodo potem tako klaverno cvele in poredkoma rodile. Zato mora suhe in pregoste veje, s kterimi je krona marsi-kterega drevesa preprežena, pridno — posebno prvih 6 do 8 let po presajenji — trebiti in izrezovati.

4. Drevesa, ki so se posušile ali sicer pokvarile, se imajo z drugimi nadomestiti; zato se mora na vsakem mestu, kjer se je kako drevó izkopalo in kamor se bo drugo posadilo, najmanj 3 čevlje globoka in 6 čev-ljev široka jama skopati, s frišno zemljo, kjer še ni nobeno drevó stalo, nasuti in v sredo jame novo drevó posaditi. Kdor drevja tako ne posaja, se bo kmali pre-pričal, da ni pravi sadjorejec.

5. Če je kako drevó, posebno ene zasade peškatega sadja na starejih vejah po večletni rodovitnosti tako ope-šalo, da ne nastavlja ne poganja več novih mladik, se po tem lahko pomladí, da se mu le tiste stare veje, iz kterih močne in zastavne mladike poganjajo, ako so le pripravne za novo krono, pusté, vse druge s starim lesom pa odžagajo ali porežejo, rane pa s kakim dobrim drevesnim mazilom zamažejo. Take pomlajene drevesa rodé po navadi še veliko let prav bogato in dobro sadje.

6. Vertnarski nauk bi mogel povsod, kjer se mladost v sadjoreji podučuje, več obsegati kakor le nauk, kako se ima s sadnimi peškami in koščicami ravnati, kako drevesca rediti in cepiti; temuč učiti bi se tudi moglo, kako se imajo drevesa pozneje rediti, kader so že na stanovitne mesta presajene, ker ravno tukaj dostikrat najzdraviše in krepkejša drevesa konec vzamejo in gospodarja ob veselje do sadjoreje pripravijo.

7. Gosence in hrošci (kebri), kakor tudi drugi drevju škodljivi merčesi se morajo v vsaki srenji skerbno obirati; tičem pa, ki tak merčes pobirajo in trebijo, bi se moglo prizanašati. Tudi s kerti, ki največ červov in gljist potrebujejo, se mora milostljivo ravnati.

8. Kdor hoče nov sadni vert ali sploh novo sadišče sadnih dreves zasaditi, mora posebno skerb imeti, da bo prave plemena sadja za to odbral. Če ni s takimi plemeni, ki mu jih bližnji sosede nasvetovajo, zadovoljen, naj od-bera saj tiste sorte sadnih dreves, ki se v bližnji oko-lici dobro obnašajo in po navadi rade rodé. Takošne plemena se ti bodo gotovo dobro obnašale, zemlja in kraj jim bosta ugodna. Rodile ti bodo sadja na kupe za dom in za prodaj. Kdor si kupuje iz ptujih krajev sadnih dreves ali pa si naročuje le cepičev, naj poprej dobro pozvé: ali bo ono novo pleme tudi za njegov kraj ali ne.

Če se toži, da tu in tam drevesa hirajo, ali ni morebiti to tega krivo *), da hrepenijo gospodarji le preveč po ptujem blagu, ki pa se ne sponaša v našem kraju.

9. Če so na vertu, razun sadnega drevja, drugi posamesni za zelenjavo pripravni kraji, kamor pa perutnina ne smé zahajati, se znajo tudi z mnogoverstnimi cvetlicami, salato, kumarami, peteršilom in drugo za dom potrebno zelenjavo obsejati in zasaditi. S tem se tudi vsako leto nekoliko denarja prihrani, in gospodinja se lože in bolj brez skerbi v kuhinji suče, ker ji ni treba zelenjave, kar je za kuho in mizo potrebuje, drugod iskati, če je ima na vertu za dom dovelj.

10. Če ni vert ograjen, naj je s kakoršnim koli sadnim drevjem zasajen, bo dostikrat, in skorej vselej, gospodarju več jeze kakor koristi donasal. — Najboljša, pa tudi najdražja ograja je zid; toda vsak gospodar ni v stanu svojega verta obzidati. Z dilami ga oplankati, tudi precej stroškov napravi in vendar dolgo ne terpi. Najboljša ograja se je dozdej živa meja poterdila, ki se iz belega terna, ali češminja ali smerečja zasadi, ker ni draga in dolgo terpi.

Gospodarske skušnje.

(Muhe se dajo hitro iz hiše pregnati), če jo pokadiš s suhim bučnim perjem (trockene Kürbisblätter) na žerjavici. Muhe ne morejo terpeti tega duha; bežijo ali pa poginejo. Pa tiče, če jih imaš v hiši, dèni pred vèn; tudi ljudje naj ne bojo takrat v hiši, če ne, jih glava boli.

(Uši živini pregnati) ni boljšega kakor da jim s kertačo čistega lanénega olja vribaš.

Natoroznanska drobtinica.

Kako se muhe pomnožujejo.

Ena muha zaplodí, na priliko, mesca malega travna (aprila) okoli 80 jaje. Ako se od teh samo po 40 babc mesca majnika izleže, od katerih spet vsaka po 80 jaje znese, je mesca rožnika že 3200 muh. Če je od teh spet le polovica babc, se zaredí mesca malega serpana že 128,000 muh, velikega serpana 5 milijonov in 110,000, in mesca kimovca najmanj že 204 milijonov in 800,000 muh. Če je jesen lepa in vreme toplo, se zaplodí od teh mesca listopada blizo 8,192 milj. muh — tedaj v vsem skupaj v enem letu okoli 8000 milijonov! Kako nezmerno veliko število je to, se vsak lahko prepriča, ako le šteti zná. Če šteješ noč in dan neprenehoma, ne boš naštel ne enega samega milijona. Pa Bog je vstvaril mnogo sovražnikov muham, kateri branijo tako silno razplodenje tega merčesa.

Repata zvezda.

Že več dni se tudi pri nas vidi repata zvezda, ktero je svezdoslovec Donati 2. dné mesca rožnika v Fiorenci na Laškem prvi na nebu zapazil. Vidi se v ozvezdji velikega voza ali velikega borovža kakor zvezda tretje verste po velikosti njeni. Sveti se toliko, da se vidi s samimi očmi; bolj kakor lahka metljica njena, ki je od zvezde ločena, se pa sveti zvezda sama. Prikaže se proti sedmi uri zvečer; okoli poli desetih je ni več viditi; zjutraj okoli treh pa se spet vidi. Vidila se bo čedalje bolj in 30. septembra bo najbližje sonca in zemlje; oddaljena bo od sonca kakih 12, od zemlje pa

kakih 15 milijonov milj. Urno se pomika proti jugu, v začetku oktobra nam bo zginila spred oči.

Ta repatica je že peta, ki je v tem letu najdena bila, in ravno sedaj se vidite, pa le z zlo povešavnimi kukali, še dve druge repate zvezdi, namreč tista, ki jo je Enke, in tista ki jo je Faye prvi na nebesu najdel.

Drugekrat, kadar se je repata zvezda prikazala, smo več slišali ljudi od nje govoriti in vse tiste vraže na dan vleči, ktere so nekdej ljudem glave mešale. Ali so naši ljudje zdaj že vendar bolj podučeni, ali ne marajo že dosti za repatice, ker se prepogostoma prikazujejo in so ob vso veljavo prišle, — tega ne vemo; to pa je gotovo, da se ne sliši tabart toliko navadnih babjih vraž! Da še kateri na kmetih kakošno prav neslano zarobi, ni čuda, — saj tudi v gosposkih suknhah in v krinolinah hodijo babje vraže po svetu.

Jezikoslovne čertice.

Vind, Vlah, Nemeč, Sloven.

Spisal Davorin Terstenjak.

Ako pregledujemo način, kako so se v starem svetu sosedni narodi vzajemno imenovali, vidimo očitno, da je poznamovanje po kožni barvi bilo zlo navadno.

Tako so starci Syrjane od gore Taure proti severu stanovajoče zavoljo svetleje barve njihove imenovali Leukosyrjane, to je, Belosyrjane — v razloček černejih Syrjancov iz dežele Semitov, in Aethiopi svetleje barve so se veleli Leukaethiopi.

Na zemlji Semitov nahajamo Erythrejce, Phoeničane, Himjarite in Edomite, kateri so te imena po rudeči ali rujavi kožni barvi dobili.¹⁾

Ali ni morebiti ime Vinid, Vind tudi tako nastalo bilo?

Ime ni slovensko; naš slavni Šafařik je mislil, da je nemško, meni se dozdeva keltiško.

V staroirskem jeziku pomenjuje find, bel, kambriški: gwin. Glasnik *f* ima za temelj izvorni glas *v*. Kambriško narečje rado glasniku *w* predstavlja glasnik *g*, na primer: gwiddiant, znanost, science, = irsk. feath; dalje kambriški gwrth, proti, versus, = irsk. frith.²⁾

Konečni glasnik (Auslauf) je v kambriškem jeziku večidel odpadel, zato: gwin = gewind = find, vind. *)

Vind se toraj ujema s sansk. vinat, bel, svetel, in ime indiške boginje Vinatâ toraj izrazuje pomen: bela, svetla, kakor nasproti ime njene sestre Kadru pomenjuje černo, temno.

Imena rek: Windo na Litevskem, imena mest: Vindonissa, Vindomagus, dalje keltiške osebne imena: Vindus, toraj izrazujejo to, kar imena rek: Labe, Labnica, Laburca, Elbe, kar imena krajev: Belo, Belopolje, Beligrad, in kar imena oseb: Bela, Belica, Belik, Belko itd.

Slovane so utegnili Kelti zategavoljo Vinde — Belce imenovati, ker so bili bele, svetlejšje barve, kakor sosedni Fini (Čudi) in Skythi, in druge mongoljsko-tartarske plemena.

Pa bil bi še drug vzrok za to imenovanje, in sicer bela barva njihovih hramov, gradov, mest, zato še današnje poznamovanja: Beli grad, Bela Ljubljana, Beli dvor itd.

Misliti se tudi sme na belo nošnjo starih Slovanov, in po tej se Slovani sami med seboj imenujejo,

¹⁾ Obsirniše o tem beri pri Plin „Hist. Nat.“ 2, 80. Galen, De temp. 2, 6. Vitruv. Archit. 6, 1. Hecat. pri Steph. Byzant pod besedo „Τελεία“ in „Χαδισία“, dalje Prichard „Naturgesch. des Menschengeschlechtes“ III. 2. str. 606. ²⁾ Zeus. „Gram. Celt.“ str. 825. Pis.

^{*)} Predpostavljani glasnik *g* v kambriščini nahajaš v besedi gwynt, goth. vindt, staronordiški: vindr, sanski vanta, novonemški Wind. Pis.

*) Še smo dolžni ostali odgovor na neko vprašanje v „Novicah“: zakaj da sadno drevje poslednje leta zlo hira. Naj poterpajo sadjorejci enmalo. Gospod Ferd. Šmidt želijo na to vprašanje temeljito odgovoriti. Vred.